ISSN: 2181-3906 2026

International scientific journal
«MODERN SCIENCE AND RESEARCH»
VOLUME 5 / ISSUE 11 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

TASVIRIY SAN'AT TO'GARAKLARINI TASHKIL ETISH VA ULARDA SAMARALI O'QITISH METODLARIDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK-METODIK ASOSLARI

Fayzullayeva Iqbol Boybo'riyevna
Denov tumani 84-maktabning
oliy toifali tasviriy san'at va chizmachilik fani o'qituvchisi.

https://doi.org/10.5281/zenodo.24221352

Annotatsiya. *Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida tasviriy san'at to'garaklarini tashkil etishning pedagogik-metodik asoslari, mashg'ulotlarni rejalashtirish, o'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish va samarali o'qitish metodlaridan foydalanish masalalari yoritilgan. O'zbek olimlari R. Hasanov, S. Abdirasilov, N. Tolipov, X. Sultanov va S. Sobirovning tasviriy san'atni o'qitish metodikasiga oid ilmiy-uslubiy qarashlari tahlil qilinib, ularni to'garak mashg'ulotlariga tatbiq etish imkoniyatlari asoslangan. Shuningdek, mashg'ulotlarni bosqichma-bosqich tashkil etish, differensial yondashuv, muammoli-ijodiy topshiriqlar, loyiha metodi va refleksiv baholash asosida o'quvchilarning badiiy-estetik kompetensiyalarini rivojlantirishga doir amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *tasviriy san'at, to'garak mashg'ulotlari, o'qitish metodikasi, ijodiy qobiliyat, estetik tarbiya, interfaol metod, kompozitsiya, differensial ta'lim, loyiha metodi, badiiy tafakkur.*

Bugungi ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini shakllantirish bilan bir qatorda, ularning mustaqil fikrlashi, ijodiy izlanishi, estetik didi va badiiy tasavvurini rivojlantirish ham muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, tasviriy san'at fani o'quvchilarning borliqni badiiy idrok etishi, rang va shakllar uyg'unligini anglashi, o'z tasavvurlarini turli tasviriy vositalar yordamida ifodalashi uchun keng imkoniyat yaratadi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida tasviriy san'at darslari davlat ta'lim dasturlarida belgilangan bilim va amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilgan bo'lsa, to'garak mashg'ulotlari o'quvchilarning qiziqishlari asosida ushbu ko'nikmalarni chuqurlashtirish, mustaqil ijodiy faoliyatni rivojlantirish va badiiy iste'dodini namoyon etish imkonini beradi.

Tasviriy san'at to'garaklarining asosiy xususiyati o'quvchiga individual ijodiy izlanish imkoniyatini berishidadir. Bunda o'quvchi faqat o'qituvchi tomonidan ko'rsatilgan tasvirni takrorlovchi emas, balki badiiy g'oya ishlab chiquvchi, uni tasviriy vositalar yordamida amalga oshiruvchi va o'z faoliyati natijasini baholovchi ijodiy subyekt sifatida namoyon bo'ladi.

Shunga qaramay, to'garak faoliyatini tashkil etishda ayrim metodik muammolar yuzaga kelishi mumkin. Jumladan, mashg'ulotlarning tizimli rejalashtirilmasligi, topshiriqlarning o'quvchilar tayyorgarlik darajasiga moslashtirilmasligi, tayyor namunalardan ortiqcha foydalanish va ijodiy faoliyat natijalarini baholash mezonlarining yetarli darajada aniqlashtirilmaganligi to'garaklarning pedagogik imkoniyatlarini cheklaydi.

Tadqiqotning maqsadi — tasviriy san'at to'garaklarini samarali tashkil etishning pedagogik-metodik shartlarini aniqlash, mashg'ulotlarda qo'llaniladigan samarali o'qitish

metodlarini tizimlashtirish hamda o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot nazariy-metodik yo‘nalishda olib borilib, unda pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyoslash, umumlashtirish va metodik modellashtirish usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotning ilmiy-metodik asosini R. Hasanovning maktabda tasviriy san’atni o‘qitishga oid qarashlari, S. Abdirasilov va N. Tolipovning amaliy mashg‘ulotlarni rejalashtirish hamda tashkil etishga doir tavsiyalari, X. Sultanov va S. Sobirovning tasviriy faoliyatni bosqichma-bosqich o‘rgatishga oid metodik

To‘garak faoliyatining dastlabki bosqichida o‘quvchilarning tasviriy ko‘nikmalarini aniqlashga qaratilgan diagnostik topshiriqlar o‘tkazilishi maqsadga muvofiq. Bunda o‘quvchilarga erkin mavzuda rasm chizish, sodda natyurmort tasvirlash yoki ranglardan foydalanib kompozitsiya yaratish kabi topshiriqlar berilishi mumkin. Olingan natijalar asosida o‘quvchilarning kuchli jihatlari va rivojlantirilishi zarur bo‘lgan ko‘nikmalari aniqlanadi.

X. Sultanov va S. Sobirovning «Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi» o‘quv qo‘llanmasida tasviriy faoliyatni oddiydan murakkabga qarab tashkil etish, borliqni idrok etish, narsaning o‘ziga qarab rasm chizish, badiiy qurish-yasash va mavzu asosida tasvir yaratish kabi faoliyat turlariga e’tibor qaratilgan.[1] Mazkur yondashuvni to‘garak faoliyatiga moslashtirish orqali o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini izchil rivojlantirish mumkin.

Shu asosda to‘garak mashg‘ulotlari mazmunini quyidagi bosqichlarda rejalashtirish taklif etiladi:

1. Boshlang‘ich bosqich — chiziq, shakl, rang, hajm va kompozitsiya haqidagi dastlabki bilimlarni mustahkamlash.
2. Amaliy-ko‘nikmaviy bosqich — qalamtasvir, rangtasvir, natyurmort, manzara va dekorativ tasvir yaratish malakalarini rivojlantirish.
3. Ijodiy-izlanish bosqichi — mustaqil g‘oya ishlab chiqish, turli material va texnikalarni sinab ko‘rish.
4. Taqdimot va tahlil bosqichi — ijodiy ishlarni namoyish etish, ularni muhokama qilish va individual rivojlanishni baholash.

Ushbu bosqichlar qat’iy ketma-ketlikda emas, balki o‘quvchilarning imkoniyatlari va mashg‘ulot maqsadlariga muvofiq o‘zaro uyg‘un holda amalga oshirilishi mumkin.

Tasviriy san’at to‘garaklarida metodlarni tanlashda mashg‘ulotning maqsadi va o‘quvchining ijodiy faoliyatdagi mustaqillik darajasi asosiy mezon bo‘lishi lozim.

Kuzatish va amaliy tasvirlash metodi. Mazkur metod o‘quvchilarning predmet shakli, hajmi, nisbatlari va fazoviy joylashuvini anglash ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratiladi.

Masalan, «Kuzgi mevalar» mavzusida natyurmort ishlash jarayonida o‘quvchilar dastlab buyumlarni kuzatadi, ularning geometrik tuzilishini aniqlaydi, keyin qog‘oz yuzasiga joylashtirib, rang va yorug‘-soya munosabatlarini ifodalaydi.

[1] Sultanov X.E., Sobirov S.T. Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Ishonchli hamkor, 2021. – 168 b.

ISSN: 2181-3906 2026

International scientific journal
«MODERN SCIENCE AND RESEARCH»
VOLUME 5 / ISSUE 11 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

S. Abdirasilovning tasviriy san'atni o'qitish metodikasiga oid darsligida tasviriy faoliyatni o'rgatishning nazariy va amaliy masalalari yoritilgan.[2] Ushbu metodik yo'nalish to'garaklarda kuzatish, tasvirlash va amaliy mashq jarayonlarini o'zaro bog'liq holda tashkil etish zarurligini asoslashda muhimdir.

Muammoli-ijodiy ta'lim metodi. Bu metod o'quvchilarni tayyor yechimni takrorlashdan mustaqil badiiy izlanishga yo'naltiradi. Masalan, «Ranglar yordamida kayfiyatni ifodalash» mavzusida o'quvchilarga bir xil manzarani turli emotsional holatlarda tasvirlash vazifasi beriladi.

Bunda ular ranglarning iliq va sovuq xususiyatlari, kontrast va uyg'unlik qonuniyatlaridan foydalanib, individual badiiy yechim yaratadilar.

Differensial o'qitish metodi. To'garak qatnashchilarining qobiliyati va tayyorgarlik darajasi turlicha bo'lishi tabiiy. Shu sababli bir mavzu doirasida murakkabligi farqlanuvchi topshiriqlarni taklif etish maqsadga muvofiq. Jumladan, boshlang'ich darajadagi o'quvchilar sodda geometrik shakllardan natyurmort yaratsa, yuqoriroq tayyorgarlikka ega o'quvchilar murakkab kompozitsiya, perspektiva va yorug'-soya munosabatlari ustida ishlashlari mumkin.

Loyiha asosida o'qitish metodi. Mazkur metod o'quvchilarning mustaqil ijodiy faoliyatini tashkil etishda alohida ahamiyatga ega. Masalan, «Milliy naqshlar — zamonaviy dizaynda» mavzusidagi loyiha doirasida o'quvchilar milliy bezak elementlarini o'rganadilar, eskizlar tayyorlaydilar, ranglar uyg'unligini tanlaydilar va yakuniy dekorativ kompozitsiya yaratadilar.

Hamkorlikda ijod qilish metodi. Ushbu metodda o'quvchilar kichik guruhlarga birlashib, umumiy badiiy mahsulot yaratadilar. Masalan, «Bizning mahallamiz», «Tabiatni asraylik» yoki «Orzularimizdagi kelajak» mavzularida jamoaviy pannolar tayyorlash mumkin. Bunday mashg'ulotlarda o'quvchilarning ijodiy fikrlashi bilan birga, o'zaro muloqot, vazifalarni taqsimlash va hamkorlikda qaror qabul qilish ko'nikmalari ham rivojlantiriladi.

Mashg'ulotlarni rejalashtirish va baholashning metodik modeli. To'garak faoliyatida mashg'ulotning har bir bosqichi aniq didaktik vazifaga yo'naltirilishi lozim. S.Abdirasilov va N.Tolipovning o'quv qo'llanmasida mashg'ulot ishlanmalarini tayyorlash, ko'rgazmali vositalarni tanlash va mashg'ulotlarni tahlil qilishga oid metodik tavsiyalar mavjud.[3]

Mashg'ulot bosqichi	**Vaqt**	**Faoliyat mazmuni**
Tashkiliy va motivatsion bosqich	5 daqiqa	Mavzuga oid tasvirlarni kuzatish, suhbat
Nazariy tushuntirish	10 daqiqa	Naqsh elementlari, simmetriya va ritmni tushuntirish
Ijodiy rejalashtirish	10 daqiqa	Eskizlar tayyorlash, rang tanlash
Mustaqil amaliy faoliyat	25 daqiqa	Dekorativ kompozitsiya yaratish
Tahlil va refleksiya	10 daqiqa	Ishlarni namoyish etish va muhokama qilish

[2] Abdirasilov S.F. Tasviriy san'at o'qitish metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
[3] Abdirasilov S., Tolipov N. Tasviriy san'at o'qitish metodikasi. – Toshkent: Aloqachi, 2007.

Mashg‘ulot yakunida o‘quvchilar ishlarini faqat tashqi ko‘rinishiga ko‘ra baholash bilan cheklanmasdan, ularning ijodiy g‘oyasi, mustaqil izlanishi, kompozitsion yechimi va tasviriy vositalardan foydalanish darajasini ham hisobga olish tavsiya etiladi.

Baholashda portfolio metodidan foydalanish ham samarali bo‘lishi mumkin. Bunda o‘quvchining turli mashg‘ulotlarda bajargan ishlari jamlanib, uning dastlabki va keyingi ijodiy natijalari qiyosiy tahlil qilinadi. Bu o‘quvchining boshqa qatnashchilar bilan raqobatidan ko‘ra, o‘z rivojlanish dinamikasini anglashiga xizmat qiladi. Tasviriy san’at to‘garaklarini samarali tashkil etish masalasi o‘quvchilarga muayyan tasviriy texnikalarni o‘rgatish bilangina cheklanmaydi. Mazkur faoliyatda badiiy tafakkur, estetik idrok, ijodiy mustaqillik va shaxsiy qiziqishlarni rivojlantirish o‘zaro bog‘liq pedagogik jarayon sifatida qaralishi lozim.

R. Hasanov, S. Abdirasilov va N. Tolipovning metodik ishlari tasviriy san’at ta’limida mashg‘ulotlarni maqsadli tashkil etish, ko‘rgazmalilik, amaliy faoliyat va pedagogik tahlilning ahamiyatini yoritishga xizmat qiladi. Ushbu qarashlarni to‘garak faoliyatiga tatbiq etishda dars va darsdan tashqari mashg‘ulotlar o‘rtasidagi farqlarni hisobga olish zarur. Xususan, to‘garaklarda o‘quvchilarning mavzu, tasviriy texnika va ijodiy yechim tanlash imkoniyatlarini kengaytirish maqsadga muvofiq.

Tasviriy san’at ta’limida metodik yondashuvlarning samaradorligi haqidagi masala P. Xudoyberdiyevning «Tasviriy san’atda ta’lim sifati va samaradorligini oshirishning metodik asoslari» nomli ilmiy maqolasida ham ko‘rib chiqilgan. Muallif tasviriy san’at ta’limining o‘ziga xos metodik xususiyatlari va ta’lim samaradorligi masalalariga e’tibor qaratadi.[4] Bu esa to‘garak mashg‘ulotlarida metodlarni faoliyatning mazmuniga mos tanlash zarurligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, to‘garak mashg‘ulotlarini milliy san’at an’analari bilan bog‘lash muhim pedagogik imkoniyat yaratadi. O‘zbek xalq amaliy bezak san’ati, miniatyura, naqqoshlik, kulolchilik va me’moriy bezak namunalaridan foydalanish o‘quvchilarning milliy madaniy merosga qiziqishini oshirishga xizmat qilishi mumkin. Biroq bunday mashg‘ulotlarda milliy naqshlardan faqat nusxa ko‘chirish bilan cheklanmaslik zarur. O‘quvchilar naqshlarning kompozitsion tuzilishini o‘rganish bilan birga, ularning elementlaridan yangi ijodiy yechimlar yaratishga yo‘naltirilishi kerak.

Taklif etilgan metodik model nazariy tahlil asosida ishlab chiqilgan bo‘lib, uning samaradorligi alohida tajriba-sinov tadqiqotlarida tekshirilishi lozim. Bunday tadqiqotlarda o‘quvchilarning dastlabki va yakuniy ijodiy ishlari, mustaqil g‘oya yaratish darajasi, rang va kompozitsiyadan foydalanish ko‘nikmalari hamda mashg‘ulotlarga qiziqishidagi o‘zgarishlar o‘rganilishi mumkin.

Tasviriy san’at to‘garaklari o‘quvchilarning badiiy-estetik dunyoqarashini rivojlantirish, tasviriy faoliyatga bo‘lgan qiziqishini mustahkamlash va individual ijodiy qobiliyatlarini yuzaga chiqarishning muhim pedagogik vositasidir.

Nazariy-metodik tahlil asosida tasviriy san’at to‘garaklarini samarali tashkil etish uchun mashg‘ulotlarning izchil rejalashtirilishi, o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini

[4] Xudoyberdiyev P. Tasviriy san’atda ta’lim sifati va samaradorligini oshirishning metodik asoslari // Musiqa va san’at jurnali. – 2022. – 3-jild, 1-son.

hisobga olish, nazariy bilimlarni amaliy ijodiy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish hamda mustaqil izlanishni rag‘batlantirish zarurligi asoslandi.

To‘garak mashg‘ulotlarida kuzatish va amaliy tasvirlash, muammoli-ijodiy ta’lim, differensial yondashuv, loyiha asosida o‘qitish va hamkorlikda ijod qilish metodlaridan kompleks foydalanish maqsadga muvofiq.

Shuningdek, o‘quvchilarning ijodiy rivojlanishini baholashda yakuniy mahsulotning tashqi sifatidan tashqari, g‘oyaning mustaqilligi, ijodiy izlanish jarayoni, texnik ko‘nikmalarning rivojlanishi va o‘z faoliyatini tahlil qilish malakasiga ham e’tibor qaratish zarur.

Xulosa qilib aytganda, tasviriy san’at to‘garaklarining pedagogik samaradorligi mashg‘ulotlarning mazmunan boyligi, metodik jihatdan puxta tashkil etilishi va o‘quvchilarning ijodiy mustaqilligini qo‘llab-quvvatlovchi ta’lim muhitining shakllantirilishi bilan belgilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hasanov R. *Maktabda tasviriy san’atni o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: Fan, 2004.
2. Abdirasilov S., Tolipov N. *Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: Aloqachi, 2007. – 144 b.
3. Sultanov X.E., Sobirov S.T. *Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: Ishonchli hamkor, 2021. – 168 b.
4. Abdirasilov S.F. *Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
5. Xudoyberdiyev P. Tasviriy san’atda ta’lim sifati va samaradorligini oshirishning metodik asoslari // *Musiqa va san’at jurnali*. – 2022. – 3-jild, 1-son.
6. UNESCO. *Framework for Culture and Arts Education*. – Paris: UNESCO, 2024.